

اضرار و پیامد های اختلاف و تفرقه در جامعه

استاد زین العابدین کوشان

گشتار

انحراف در عقاید مذهبی سبب پراکندگی میان امت اسلامی شد. در برخی موارد، بر اثر جهالت و نادانی یا تبلیغ های نادرست، این پراکندگی تا جایی پیش رفت که گاه ریختن خون های پاک مسلمانان تجویز شد. مسلمانان جان و مال یکدیگر را حلال دانستند و حتی به اندازه های دشمنی ها بالا گرفت که با برادران دینی شان به جنگ و ستیز پرداختند در باره تحریم دینی این اعمال باقی نمی گذارد. خداوند متعال در این باره می فرماید: ﴿مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا﴾ المائدة: ۳۲

«... هر کس، انسانی را بدون ارتکاب قتل یا فساد در روی زمین بکشد، چنان است که گویی همه انسانها را کشته است.»

مفسرین کرام در رابطه به تفسیر آیه فوق می نویسند: «کسی که به خون انسان بی گناهی می آلود؛ در حقیقت چنین آمادگی را دارد که انسان های بی گناه دیگری را که با آن مقتول از نظر انسانی و بی گناهی برابرند، مورد حمله قرار دهد و به قتل برساند. او در حقیقت یک قاتل است و طعمه او انسان بی گناه، و می دانیم از این نظر تفاوتی در میان انسان های بی گناه نیست. جامعه انسانی در حقیقت یک واحد بیش نیست و افراد آن همانند اعضای یک پیکرند، هر لطمه ای به عضوی از اعضای این پیکر برسد، اثر آن کم و بیش در سائر اعضا آشکار می گردد؛ زیرا یک جامعه بزرگ، از افراد تشکیل شده و فقدان یک فرد، خواه ناخواه ضربه ای به همه جامعه بزرگ انسانی است. فقدان او سبب می شود که به تناسب شعاع تأثیر وجودش در اجتماع، محلی خالی بماند، و زیانی ازین رهگذر دامن همه را بگیرد» (تفسیر نمونه، ج ۴ ص ۴۵۳)

طبیعی است که اگر میان مسلمانان به این اندازه اختلاف نبود، هرگز هیچ گروهی نمی توانست به نام اسلام و برای مبارزه با گروهی خاص و طرفداری از گروهی دیگر به جان مسلمین دست اندازی کند.

نا امنی

اسلام، امنیت را یکی از اصول زندگی و حالتی اجتناب ناپذیر در زندگی جمعی و عنصری ضروری در بهره‌وری از مزایا و مواهب حیات و نیز زمینه‌ساز تکامل و ارتقاء بشر تلقی کرده است و از آن به عنوان یکی از مقدس ترین آرمان های بشری و الهی یاد نموده است. این موضوع در داستان حضرت ابراهیم علیه السلام به خوبی هویداست، هنگامی که خانه خداوند جل جلاله را بنا می کند، دو امر بزرگ را از رب العزت تقاضا می کند، یکی، مبعوث شدن پیامبری از میان فرزنداناش، چنانچه آمده است: ﴿رَبَّنَا وَأَبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ البقرة: ۱۲۹

" پروردگارا در میان آنان فرستاده‌ای از خودشان برانگیز تا آیات ترا بر آنان بخواند و کتاب و حکمت به آنان بیاموزد و پاکیزه‌شان کند زیرا که تو خود شکست‌ناپذیر حکیمی "

و تقاضا و درخواست دوم امنیت آن مکان برای همه مردم، طوریکه آمده است: ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَنِيسَ الْمَصِيرُ﴾ البقرة: ۱۲۶

" و چون ابراهیم گفت پروردگارا این [سرزمین] را شهری امن گردان و مردمش را هر کس از آنان که به خدا و روز بازپسین ایمان بیاورد از فرآورده‌ها روزی بخش فرمود و [لی] هر کس کفر بورزد اندکی برخوردارش می‌کنم سپس او را با خواری به سوی عذاب آتش [دوزخ] می‌کشانم و چه بد سرانجامی است "

مؤلف فی ظلال القرآن در تفسیر آیه فوق می نگارد: «دعای ابراهیم بار دیگر صفت خانه کعبه را مؤکد می دارد و بار دیگر معنی وراثت را که با نیکو کاری و فضیلت به دیگران می رسد، تأکید می نماید» (فی ظلال القرآن، ج ۱ ص ۱۷۶)

انسان در زندگی نیازهای فراوانی دارد که با برآوردن آنها به آرامش می‌رسد. یکی از نیازهای مهم انسان، نیاز به امنیت روحی و روانی است. زیرا تنها در صورت فراهم بودن آن، می‌توان به حفظ حرمت اشخاص، احساس وظیفه در برابر مسایل اجتماعی، وجود محبت متقابل و احساس تعلق خاطر به دیگران، امیدوار بود. احساس امنیت در دنیای جدید یکی از انگیزه‌های مهم انسان‌ها در سامان‌دهی زندگی به شمار می‌آید. انسان امروزی بیش از گذشته به آرامش روانی نیاز دارد، زیرا تنها در پرتو آن می‌تواند به پویای سالم خویش ادامه دهد.

می توان به یقین گفت که اختلاف یکی از عوامل بروز ناامنی در جامعه است. اگر اختلاف به درگیری و خشونت بیانجامد یقیناً به ناامنی دامن می زند.

پیامدهای اخلاقی اختلاف

اختلاف میان گروه های مختلف، سبب سقوط در ورطه گناهان شده و جامعه نیز تبدیل به یک جامعه بی اخلاق خواهد شد. برخی از گناهان اخلاقی که زاییده ای اختلاف هستند، عبارت اند از:

سوء ظن

دشمنی های ناصحیح که از اختلاف های نامقدس سرچشمه می گیرد، در نظردهی و قضاوت انسان تأثیر به سزایی دارد. انسان اگر واقعاً از چیزی یا کسی بدش بیاید و با او دشمنی داشته باشد، زیبایی ها و نقاط قوتش را نمی بیند، (بنابر این همواره نسبت به او سوء ظن دارد. خداوند متعال می فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ﴾^{۱۲} الحجرات: ۱۲

" ای کسانی که ایمان آورده اید! از بسیاری از گمانها بپرهیزید "

این اختلاف است که سبب می شود، نسبت به کسی که به او اختلاف وجود دارد، بدگمان بود و خود بدگمانی هم خسارات و تبعات جبران ناپذیری در پی خواهد داشت و زبان آور خواهد بود.

فراموش نکنیم که بدگمانی و سوء ظن از نظرروانی ممکن است گاهی خفیف و گاهی هم به صورت حاد و شدید تبارز کند، که سرچشمه آن، حس انتقام و کینه توزی و حسد باشد.

دشنام

نسبت های ناروا و زشت به یکدیگر دادن و کلمات ناپسندی چون: خائن، فاسق، فاجر، ملعون و بالاتر از اینها کلماتی مانند مشرک، کافر و... که در بردارنده تحقیر مسلمانان باشد، حرام است و در آیاتی از قرآن کریم از آن به شدت نهی شده است چنانچه خداوند متعال می فرماید: ﴿وَلَا تَنَابَرُوا بِاللَّعْنَةِ بَلَّغُوا إِلَيْكُمْ بِسْمِ الْإِسْمِ الْفُسُوقِ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَّمْ يَفْعَلْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾^{۱۱} الحجرات: ۱۱

و با القاب زشت و ناپسند یکدیگر را یاد نکنید، بسیار بد است که بر کسی پس از ایمان نام کفر آمیز بگذارید، و آنها که توبه نکنند، ظالم و ستمگر اند

تهمت

یکی از اضرار و پیامد های زشت اختلاف و تفرق که همه حریم ها را پاره کرده و احترام به یکدیگر را در جامعه از بین می برد، تهمت زدن به دیگران است، ازینرو خداوند متعال تهمت را گناه عظیم خوانده می فرماید: ﴿وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرَوْهَا بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بِهِنَّ وَإِنَّمَا مِثْلُنَا﴾^{۱۱۲} النساء: ۱۱۲

" هرکس خطا یا گناهی مرتکب شود، سپس آنرا به بی گناهی نسبت دهد، بهتان و گناه آشکاری را به گردن گرفته است " مولف تیسیرالکریم الرحمن فی تفسیر کلام المنان در رابطه می نویسد: « و این دلالت می کند که (تهمت) از گناهان کبیره و مهلکات آن است، زیرا در آن مجموعی از مفاصد جمع می شوند که همانا کسب خطیئه و گناه است، باز نسبت آن به کسی که مرتکب آن نشده و بعد دروغ شنیع با برائت دادن خود و نسبت دادن آن به کسی که از آن مبرا است » (تیسیرالکریم الرحمن/ ص ۲۰۰)

در نتیجه مشاهده می شود که در اسلام به شدت از تهمت نهی شده است و جزو گناهان کبیره به شمار می آید و اتهام به بی-دینی بدترین نوع تهمت است.

۳-۵. خودپسندی و تکبر

یکی از گناهانی که در اثر اختلاف بروز می کند خودپسندی است. زیرا در اثر اختلاف فرد سعی می کند عقاید خود را ثابت کند، دچار خودپسندی می شود و چنانچه که قرآن کریم می فرماید: ﴿فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾^{۵۳} المؤمنون: ۵۳

« اما آنها کارهای خود را در میان خویش به پراکندگی کشاندند، و هر گروهی به راهی رفتند. هر گروه به آنچه نزد خود دارند خوشحالند! »

فرستاده خدا فرموده اند:

« لا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ ». الْكِبَرُ: بَطَرُ الْحَقِّ أَيْ رُدُّهُ، وَغَمَطُ النَّاسِ أَيْ اخْتِفَارُهُمْ. (صحيح ابن خزيمة، ج ٢ ص ٨٩٨ مسلم حديث رقم ٩١ كتاب الايمان)

" هر کس به اندازه ذره‌ای کبر در دلش وجود داشته باشد از بهشت محروم خواهد ماند."

تکبر نیز که ناشی از افراط در خودخواهی و خود دوستی است، در پی اختلاف میان مسلمانان می‌تواند به وجود آید. این صفت مذموم یکی از بزرگترین رذائل اخلاقی است که منشأ بسیاری از بلاهای فردی و اجتماعی می‌شود. آنگاه که فرد در اثر اختلاف دچار خودپسندی شود، تکبر او را احاطه می‌کند تا آنجا که از هر گونه پیشرفت و اصلاحی باز می‌ماند. زیرا متکبر از دیدن نقایص و عیوب خود ناتوان است.

٦- تجسس و عیب‌جویی

اختلاف کنندگان نیاز به اطلاعاتی از رقیب دارند تا به وسیله آن، رقیب را از میدان خارج کنند. بنابر این به راحتی به آفت تجسس و یافتن عیوب دیگران دچار می‌شوند تا پس از آن به تمسخر یکدیگر بپردازند، پروردگار عالمیان چنین عمل زشت را نهی نموده می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِمَّنْ الظَّنِّ إِنَّهُ بِغَضِّ الظَّنِّ إِنَّهُ يَجْعَلُ الْبِرَّ بُرْءًا لِلظَّالِمِينَ وَغَضُّ الْظَّنِّ كِبْرٌ ۚ وَلَا يَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَئِضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾ الحجرات: ١٢

" ای کسانی که ایمان آورده‌اید از بسیاری گمانها بپرهیزید که پاره‌ای از گمانها گناه است و جاسوسی مکنید و بعضی از شما غیبت بعضی را نکند آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده‌اش را بخورد از آن کراهت دارید! پس! از خدا بترسید که خدا توبه‌پذیر مهربان است!"

هشدار قرآن کریم نسبت به اختلاف

خداوند متعال در موارد متعددی نسبت به بروز اختلاف میان مردم، هشدار می‌دهد. در آیات و احادیث به صورت مستقیم به عذاب‌هایی که در اثر اختلاف نازل می‌شود، اشاره شده است. اختلاف و تفرقه میان جوامع به قدری ویرانگر است که در قرآن در ردیف عذاب‌های آسمانی، صاعقه‌ها و زلزله‌ها قرار گرفته است.

اختلاف موجب عذاب عظیم

﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ آل عمران: ١٠٥

" و مانند کسانی نباشید که پراکنده شدند و اختلاف کردند (آن هم) پس از آنکه نشانه‌های روشن (پروردگار) به آنان رسید! و آنها عذاب عظیمی دارند."

این آیه، مسلمانان را از اینکه همانند اقوام پیشین، همچون یهود و نصاری، راه تفرقه و اختلاف را پیش گیرند و عذاب عظیم را برای خویش بخرند، بر حذر می‌دارد. در حقیقت آنها را به مطالعه تاریخ پیشینیان و سرنوشت دردناک آنها پس از اختلاف و تفرقه دعوت می‌کند. (تفسیر نمونه ج ٣، ص ٤٢).

اختلاف به منزله پرتگاه آتش

﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرٍ مِنَ النَّارِ فَنَقَذَكُم مِّنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ آل عمران: ١٠٣

" و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید، و پراکنده نشوید! و نعمت خدا را بر خود، به یاد آرید که چگونه دشمن یکدیگر بودید، و او میان دلهای شما، الفت ایجاد کرد، و به برکت نعمت او، برادر شدید! و شما بر لب حفره‌ای از آتش بودید، خدا شما را از آن نجات داد این چنین، خداوند آیات خود را برای شما آشکار می‌سازد شاید پذیرای هدایت شوید»
بر اساس این آیه، خداوند مسلمانان را به گذشته ذلت باری که از رهگذر اختلاف و تنازع بر لب پرتگاهی از آتش بودند، به یادشان می‌آورد.

اختلاف نوعی عذاب

اختلاف علاوه بر آنکه سبب نزول عذاب الهی می‌شود، خود نوعی عذاب و انتقام شمرده می‌شود که خداوند تعالی بر امت‌های گمراه و منحرف فرود می‌آورد.

﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَمُنَّ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبَسَكُمْ سِيعًا وَيَلْبِسَ بَعْضُكُم بِأَسْبَاطِ بَعْضٍ أَنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِمَنْ يَهْتَدُونَ﴾

« بگو او قادر است که از بالا یا از زیر پای شما، عذابی بر شما بفرستد یا به صورت دسته‌های پراکنده شما را با هم بیامیزد و طعم جنگ (و اختلاف) را به هر یک از شما به وسیله دیگری بچشاند.» ببین چگونه آیات گوناگون را (برای آنها) بازگو می‌کنیم! شاید بفهمند.»

نتیجه‌گیری

نتایج به دست آمده از این نوشتار عبارت‌اند از:

مهم‌ترین پیامدهای فرهنگی اختلاف و تفرقه عبارت‌اند از: زوال دین، از بین رفتن زمینه تبلیغ دین و جلوگیری از انتشار دین در جهان.

مهم‌ترین پیامدهای اجتماعی تفرقه عبارت‌اند از: انحطاط جوامع، زوال عزت اسلامی، کشتار و ناامنی؛

مهم‌ترین پیامدهای اخلاقی اختلاف و تفرقه عبارت‌اند از: سوء ظن، دشنام، قطع رحم، تهمت، خودپسندی و تکبر، تجسس و عیب‌جویی؛

قرآن کریم نسبت به اختلاف میان مسلمانان هشدارهای فراوانی داده است و آن را موجب عذاب عظیم و به منزلهٔ پرتگاه آتش معرفی کرده است.

مراجع:

- ۱- قرآن‌کریم.
- ۲- تفسیر نمونه.
- ۳- تفسیر فتح القدير للشوكاني.
- ۴- فی ظلال القرآن.
- ۵- صفوة التفاسیر.
- ۶- تیسیر الکریم الرحمن فی تفسیر کلام المنان.
- ۷- کنز العمال.
- ۸- سنن ابی داؤد.
- ۹- سنن ابن ماجه.
- ۱۰- الترغیب والترهیب.
- ۱۱- صحیح ابن حبان.
- ۱۲- صحیح ابن خزيمة.
- ۱۳- صحیح المسلم.